

Kitap İncelemesi

“Küçük Kara Balık” ve “Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın” Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Açısından İncelenmesi

Analyzing the Children’s Books Called “Küçük Kara Balık” And “Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın” in Terms of the Basics of Children’s Literature

Book Review

Gülşah GENÇER*¹

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Eylül, 2021
Cilt 3, Özel Sayı 1
Sayfalar: 1-13
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Özet

Son yıllarda çocukların ve yetişkinlerin dil gelişimleri ve bilişsel gelişimlerinin farklılığından yola çıkarak yeni bir alan olan çocuk edebiyatı kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durum çocuk edebiyatı alanında birçok eserin oluşturulmasına kaynaklık etmiştir. Çocuk gerçeğinden yola çıkarak oluşturulan çocuk edebiyatı eserlerinin bazı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu özellikler dış yapı özellikleri (büyüklük / boyutlar, kâğıt, kapak / cilt, sayfa düzeni, harfler, resimler), iç yapı özellikleri (konu, izlek / tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) ile temel eğitsel ilkelerdir. Ancak çocuğa yönelik yazılan her kitabın nitelikli olduğunu söylemek doğru değildir. Bu nedenle çocuk kitaplarının bu özellikler doğrultusunda değerlendirilmesi ve incelenmesi önemli ve gereklidir. Bu araştırmanın temel amacı, Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık adlı çocuk kitabı ile Süleyman Bulut'un Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı çocuk kitabının iç yapı, dış yapı özellikleri ile eğitsel iletiler bakımından incelenmesidir. Araştırmanın sonuçlarına göre, her iki kitabın da iç yapı ve dış yapı özellikleri ile eğitsel iletiler bakımından hitap ettiği yaş aralığına uygun olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuk edebiyatı, çocuk kitabı, eğitsel ileti.

Abstract

In recent years, the concept of children's literature, which is a new field, has emerged based on the difference in language development and cognitive development of children and adults. These features are external structure features, internal structure features and basic educational principles. The main purpose of this research is to examine Samed Behrengi's children's book Küçük Kara Balık and Süleyman Bulut's children's book titled Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın in terms of internal structure, external structure features and educational messages. According to the results of the study, it was seen that both books were suitable for the age range they address in terms of internal and external structure features and educational messages.

Keywords: Child, child literature, child book, education message.

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

September, 2021
Volume 3, Special Issue 1
Pages: 1-13
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

¹ İnönü University, Education of Faculty, gulsab.krtl@gmail.com

GİRİŞ

Son yıllarda çocukların ve yetişkinlerin dil gelişimleri ve bilişsel gelişimlerinin farklılığından yola çıkarak yeni bir alan olan çocuk edebiyatı kavramı ortaya çıkmıştır. “Çocuk yazınının ortaya çıkış sebebi çocuğun gerçeklerinin, alımlama biçiminin, dünyayı alımlama ve algılama biçiminin yetişkinlerden çok farklı olmasından kaynaklanmakta ve çocuk edebiyatı, yetişkin edebiyatına geçişte bir ara basamak ya da geçiş edebiyatı olarak değerlendirilmektedir” (Dilidüzgün, 1996: 23). “Çocuk yazını, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” (Sever, 2019: 16). Şirin’e (2000: 10) göre “Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak için gerçekleştirilen edebiyattır.” Tanımlara bakıldığında çocuk edebiyatının çocukların bilişsel, duyuşsal ve dilsel gelişim düzeylerini dikkate alarak oluşturulan bir alan olduğu görülmektedir. Çocuk edebiyatı ürünlerinin nitelikleri, çocuk okurların, okuma alışkanlığı kazanmasında ve okuma kültürü edinmesinde etkili olmaktadır. Okuma zevki ve alışkanlığı kazanması istenen çocukların nitelikli çocuk kitapları ile tanıştırılması, onların eleştirel okuma becerisi kazanması ve okudukları üzerine düşünmesi açısından gereklidir.

Çocuk gerçeğinden yola çıkarak oluşturulan çocuk edebiyatı eserlerinin bazı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu özellikler dış yapı özellikleri (büyüklük/boyutlar, kâğıt, kapak / cilt, sayfa düzeni, harfler, resimler), iç yapı özellikleri (konu, izlek / tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) ile temel eğitsel ilkelerdir. Çocuk kitaplarındaki dış yapı özellikleri çocukların dikkatini çeken ilk uyarıcılar olması bakımından önemlidir. Çocuklara yönelik yazılan eserlerin yaş grubunu dikkate alacak şekilde bazı dış yapısal özellikleri taşıması beklenmektedir. Bu özelliklerin başında kitabın boyutu gelmektedir. Çocuk okul dönemine geldiğinde yaş özelliklerine uygun boyutlardaki kitaplarla okumaya hazırlanmalıdır. “Çocuk kitaplarının ebatları kolay elde tutulabilen, ilgiyi canlı tutabilecek ölçülerde olmalıdır. Çocuklar bu boyutlardaki kitaplara ilgiyle yaklaşmakta, onları okumaktan mutluluk duymaktadır” (Ciravoğlu, 1999: 187). Dilidüzgün, Sever, Neydim ve Aslan (2009)’a göre kitap boyutları, ilköğretim dönemindeki çocukların kitaplık oluşturmalarına ve düzen alışkanlıklarına katkı sağlayacak büyüklükte olmalıdır. Çocuk kitaplarında önemsenen bir diğer biçimsel özellik kâğıttır. Horasan’a (2015) göre çocuk kitaplarında kullanılan kâğıdın birinci hamur olması çocukların ilgisini çekmekte ve bu durum kitabın dayanıklılık süresini de uzatmaktadır. Çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerinden kapak çocuğun ilgisini çeken ilk uyarıcı olması bakımından önemlidir. Anaz’a (2018) göre ise kitabın kapağı ilgi çekici, konu ile uyumlu olmalıdır. İç kapak resimli olmalı; kapak resmi kitapta yer almalıdır. Kitabın baskı sayısı iç kapakta yer almalıdır. Kitabın dayanıklılığını arttırmak için ciltlenmesinde hem iplik hem de yapıştırıcı kullanılmalıdır. Karatay (2012) çocuk kitaplarında karton kapak kullanılması, kapağın kırılma özelliğinin az olması, kapak ön yüzündeki yazı ve resimleri açık ve belirgin şekilde yansıtabilecek doku ve nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Diğer bir özellik ise sayfa düzenidir. “Çocuk kitaplarında kitap sayfası üzerinde bulunan her öğenin bir ölçütü olmalı, harf, resim, sayfa kenar boşlukları, satır aralığı vb. bu öğeler çocuğun okuma sürecini destekleyici nitelikte bir düzen ve uyum içerisinde bulunmalıdır” (Öztürk, 2019: 23). Çocuk kitaplarının niteliğini etkileyen bir diğer özellik harflerdir. Tekin (2017) ve İbaçoğlu (2019) kitaplarda kullanılan harflerin ilk okuma dönemindeki çocuklara kolaylık sağlaması açısından büyük puntolu olması gerektiğini ve artık okumayı söktüğü ve alışkanlık kazandığı düşünülen 9 yaş ve üzeri çocuklar için standart harf büyüklüğü olan 12 puntunun kullanılabileceğini belirtir. Çocuk kitaplarının en önemli özelliklerinden biri de resimlerdir Anaz (2018: 21).

“Resimler konuya uygun, anlaşılır, gerçekçi, ilgi çekici, kaliteli ve metinle birbirini tamamlayıcı olmalı, resimlerde ayrıntılara dikkat edilmelidir. İlk sınıflarda okuyanlar için renkli resimler daha çekiciyken daha sonraki yıllarda siyah-beyaz ya da oldukça sade renkli bir resim daha etkili olabilir. Resimler, sayfanın en uygun yerine konumlandırılmalıdır.” demiştir. Karatay (2012: 89), Kıbrıs (2006: 25) ve Çavuşoğlu (2006: 35) yaş düzeyine göre oluşturulması gereken metin resim oranlarını şu şekilde ifade etmiştir: “2-7 yaş için kitabın 1 / 4 yazı, 3 / 4’ü resim; 7-9 yaş için kitabın 2 / 4’ü yazı, 2 / 4’ü resim; 9-12 yaş ve üstü için kitabın 3 / 4’ü yazı, 1 / 4’ü resimdir.”

Çocuk kitaplarında bulunan iç yapı özellikleri çocuğun insanı ve hayatı tanımasını sağlayan, onda kitap okuma isteği uyandıran özelliklerdir. İç yapı özelliklerinden konu için Akyüz (2014) konunun ister yazınsal, ister öğretici olsun metnin oluşumunu hazırlayan en önemli öğe olduğunu belirtmiştir. Sever (2019) çocuk edebiyatı yazarlarının basitliğe ve çocuksuluğa kaçmadan ele aldığı, işlediği konularla çocukların ilgisini çekmeyi başarabilen kitaplar, çocuklardaki okuma isteğinin alışkanlığa dönüşmesine de katkı sağlayacağını belirtmiştir. Konuyu yapılandırırken çatışmalardan yararlanılmaktadır. “Çatışma, metinde gerilimi sağlayan, olayların dayandığı temel öğedir; kişiler, olay ve olgular üzerinden kurulan karşıtlıklara dayalıdır” (Canlı ve Aslan, 2018: 816). Çatışmalar merak öğesinin diri tutulmasında ve çocuk okurda okuma isteği uyandırma konusunda etkili olmaktadır. Konular kurgulanırken konuyu zayıflatan öğelerden kaçınılmalıdır. Bunlar; abartılmış merak, aşırı duygusallık, rastlantısallık gibi öğelerdir. “Olayı yapılandıran çatışmaların, yeterince kurgulanmadan bir şans ya da rastlantıyla sonuçlandırılması konunun inandırıcılığını zedeler” (Sever, 2019: 138). Yine Sever’e (2019) göre çocuk okur okuma esnasında çatışmanın nasıl sonuçlanacağına dair bir fikir edinir. Çocuk bu duygu ve düşünce hazırlığından kopuk bir sonla karşılaşırsa “yazar-kitap-çocuk” arasında inandırıcılık sorunu başlar. “Çocuk kitaplarının, çocuğun duygu eğitimine istenilen katkıyı sağlayabilmesi için yüzeysel duygusallıktan yani duygusal sığılıktan arındırılmış olması gerekir” (Sever, 2019: 138). Merak öğesi de yine yerinde kullanılmalı, aşırıya kaçılmamalı ya da çok zayıf tutulmamalıdır. Aksi hâlde çocuk okur için okuma isteği sekteye uğrayabilmektedir. “Çocuk kitaplarının iç yapı özelliklerinden tema / izlek bir eserde işlenen, geliştirilen konunun anlamca okuyucuda oluşturduğu ana yönelimdir” (Tekin, 2017: 23). Sever’e (2010) göre çocuk kitaplarına seçilen temalar, evrensel ahlakî doğruları kazandıracak, çocuğun kişiliğini ve kimliğini geliştirerek onun toplum içinde saygın ve başarılı bir yere sahip olmasını sağlayacak özelliğe sahip olmalıdır. Bir diğer iç yapı özelliği olan plan da kitabın niteliği açısından önemlidir. “Çocuk kitaplarında plan; konu, kahraman ve

temanın belirli bir düzen içinde çocuk kitabına yerleştirilmesidir” (Seven S., Çeçen M., Tozlu, N., Uludağ, M., 2010: 108). Çocuk kitaplarında yer alan sorular mutlaka plan içinde cevap bulmalıdır. Seven vd. (2010) göre planda tutarlılığa dikkat edilmeli, tema ile konu arasındaki bütünlük sağlanmalı, anlatılan olaylar sürekli çocuğun ilgisini canlı tutacak biçimde yerleştirilmeli, gereksiz ayrıntılardan kaçınılmalı, ölçülü rahat bir anlatım tercih edilmelidir. Çocuk kitaplarında yer alan kahramanların sayıca az olması tercih edilmektedir. Çocukların çok fazla kahramanla karşılaşması olay örgüsünün karmaşıklaşmasına neden olabilmektedir. Bu durumun da çocuk okurun kitap okuma isteğini etkileyeceği düşünülmektedir. Düzenli’ye (2019) göre başkişinin çocuğun özdeşim kurabileceği nitelikte olması ve olumlu kişiliğe sahip olması etkililiğini artıracaktır. Kahraman sayısının okuyucunun yaş düzeyine göre belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Çocuk ve hayvan kahramanların kullanılması çocukların kitabı seyerek okumasına katkı sağlayacaktır. Erdoğan Horasan (2015) bu konuda okuduğu ya da dinlediği bir hikâyenin kahraman veya kahramanlarıyla kurduğu etkileşim, çocuğun yeni düşsel arkadaşlar edinmesini sağlayacağını, kendi gibi duyan, düşünen ve hareket eden başka çocukların da olduğunu anlamasını, güven duygusunu geliştirmesini sağlayacağını belirtmiştir. Çocuk kitaplarının iç yapı özelliklerinden dil ve anlatım, çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran en önemli yöndür. Sever (2019: 145) bu konuda “Çocuk kitaplarının çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli özelliği dili ve anlatımıdır. Okulöncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, fıkralar, sorulan bilmeceler, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin söz varlığıyla ‘anlam evreni’yle tanıştırır.” demiştir. Akyüz’e (2014) göre bir çocuk edebiyatı yapıtı, çocuk okurun onu anlayıp değerlendirerek beğenebileceği dilsel öğeleri taşıması gerekmektedir. Ayrıca anlatım duru, akıcı ve yalın olmalı, dil bilinci ve duyarlığı, çocuğa göre bir kurguyla uyarılmalı, sözvarlığı çocuğun dilsel düzeyinin geliştirilmesini sağlamalı, yapıtta eskimiş, yıpranmış kelimeler yerine anlatım dilinin kullanılmasına dönük kelimeler bulunmalıdır. Çocuk kitaplarında ele alınan çevrenin, çocukların hayatta karşı karşıya kaldıkları çevreler ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Gerçeklikten çok uzak kurgulanan çevreler çocuklar tarafından zor anlamlandırılabilir. “İleti, yazarın okurla paylaşmak istediği asıl düşüncedir” (Sever, 2019: 140). Çocuk kitaplarında iletilerin doğrudan öğretici bir şekilde verilmesinden ziyade sezdirilmesinin daha doğru olduğu düşünülmektedir. Akyüz’e (2014: 25) göre “İletiler, çocuğun yeni anlamlar oluşturmaya kılavuzluk etmeli, çocuğun düş ve düşünce evreninde güzel duygular uyandırmalı, çocuğun anlam evrenine yeni yaşantılar kazandıracak nitelikte olmalı, çocukta yaşam ve insana karşı duyarlık oluşturmaya, metnin içine sindirilmeli, yazarın kendi duygu, düşünce ve ideolojilerini dayatmasından uzak olmalı ve çocuğa evrensel insanlık değerlerini kazandırıcı nitelikte olmalıdır.”

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Samed Behrengi’nin Küçük Kara Balık adlı çocuk kitabı ile Süleyman Bulut’un Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı çocuk kitabının iç yapı, dış yapı özellikleri ile eğitsel iletiler bakımından incelenmesidir. Bu temel problem cümlesi çerçevesinde aşağıdaki alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. Küçük Kara Balık çocuk kitabı, bir çocuk kitabının taşıması gereken dış yapı (boyut, kâğıt, sayfa düzeni, yazı boyutu, resimler, kapak) ölçütlerini ne ölçüde taşımaktadır?
2. Küçük Kara Balık çocuk kitabı, bir çocuk kitabının taşıması gereken iç yapı (konu, izlek / tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) ölçütlerini ne ölçüde taşımaktadır?
3. Küçük Kara Balık çocuk kitabı, eğitsel iletiler açısından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun özellikler taşımakta mıdır?
4. Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabı bir çocuk kitabının taşıması gereken dış yapı (boyut, kâğıt, sayfa düzeni, yazı boyutu, resimler, kapak) ölçütlerini ne ölçüde taşımaktadır?
5. Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabı bir çocuk kitabının taşıması gereken iç yapı (konu, izlek / tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) ölçütlerini ne ölçüde taşımaktadır?
6. Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabı, eğitsel iletiler açısından çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun özellikler taşımakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Samed Behrengi’nin Küçük Kara Balık adlı çocuk kitabı ile Süleyman Bulut’un Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı çocuk kitabının iç yapı ve dış yapı özellikleri ile eğitsel iletiler açısından incelenmesini amaçlayan bu araştırma, var olan bir durumun belirlenmesi bağlamında tarama modelinde yapılmış betimsel bir çalışmadır. Karasar’a (2016) göre tarama, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırma yazılı belgelerin incelenip çözümlemesini içerdiğinden belge inceleme yöntemi ile yürütülmüştür. Belge incelemede çalışma ile ilgili belgelerin toplanıp belirli bir sistem içinde sınıflandırılıp çözümlenmesi esastır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Dokümanı

Araştırmanın çalışma materyallerini Samed Behrengi’nin yazdığı Küçük Kara Balık ve Süleyman Bulut’un yazdığı Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitapları oluşturmaktadır. Çalışmaya konu olan kitapların seçiminde, çocuk kitapları olmalarının yanı sıra yetişkinlerin de merakla okuduğu kitaplar olması ve iletiler bakımından yetişkinlere de hitap ettiğinin düşünülmesi etkili olmuştur. Bu kitapların incelenmesi ile çalışmanın daha geniş bir kitleye hitap etmesi umulmaktadır

Verilerin Analizi

Samed Behrengi'nin ve Süleyman Bulut'un çocuk okurlara yönelik yazdığı incelemeye alınan iki kitap basılı olarak elde edilmiştir. Çalışmaya katkı sağlayacak literatür taraması yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlemesinde betimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Bu tekniğe göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen izleklere (temalara) göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel çözümlemede amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce dizgesel ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224).

Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık ve Süleyman Bulut'un Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı iki çocuk kitabı, Sedat Sever' in (2019) "Çocuk ve Edebiyat" adlı kitabında, çocuk edebiyatının temel niteliklerini belirlediği aşağıdaki temalara göre incelenmiştir.

- Dış yapı özellikleri (boyut, kâğıt, kapak, cilt, sayfa düzeni, harf)
- İç yapı özellikleri (tasarım ve resim, konu-kurgu, izlek-tema, dil ve anlatım, kahramanlar, çevre, ileti)
- Yazınsal ve eğitsel ilkeler

Kitaplar, belirlenen alt kategoriler bakımından dikkatlice okunmuş, araştırma sorularına yanıt veren cümleler işaretlenmiş ve sayfa numaralarıyla bir word sayfasına yazılmıştır. Bu işlemde sonra, kitaplardan alınan doğrudan alıntılar belirlenen alt kategorilere uygun olup olmadığı başka bir araştırmacı tarafından da kontrol edilmiş ve güvenilirlik çalışması son aşamada yapılmıştır. Ardından bulgular, gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenerek verilmiş ve son aşamada da yorumlanmaya çalışılmıştır.

Samed Behrengi'nin Kırmızıkeci Yayıncılık tarafından basılan Küçük Kara Balık adlı yapıtının ilk baskısı 2012 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada, kitabın 2019 yılına ait 24. basımı incelenmiştir. Süleyman Bulut'un Can Çocuk Yayınları tarafından basılan Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı yapıtının ilk baskısı 2013 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada, kitabın 2016 yılına ait 2. basımı incelenmiştir.

BULGULAR

Küçük Kara Balık çocuk kitabının dış yapı (boyut, kâğıt, sayfa düzeni, yazı boyutu, resimler, kapak) özelliklerine yönelik bulgular

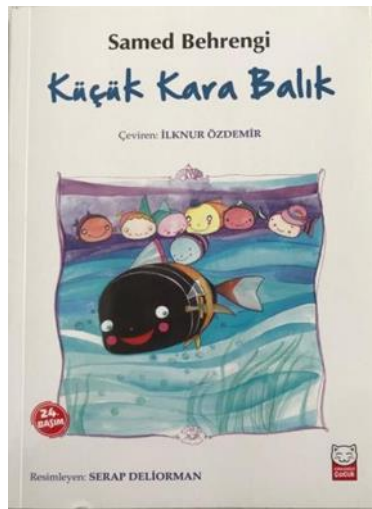
Boyut

Kitap 12x19 cm boyutundadır. İlköğretim ikinci kademe öğrencileri için kitaplık oluşturabilecek ve rahatlıkla taşınabilecek boyutlardadır.

Kâğıt

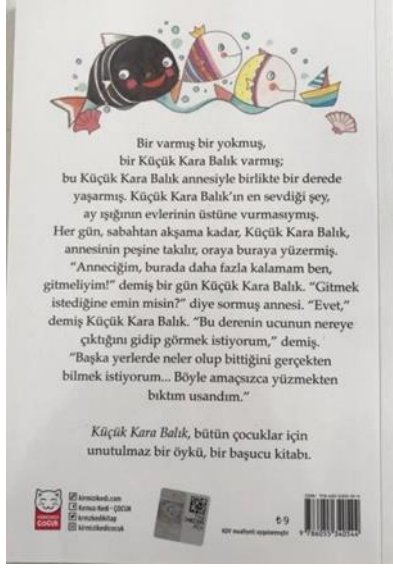
Kitapta kullanılan kâğıt mat, dayanıklı ve göz yormayacak niteliktedir. Kullanılan kâğıt çocuğun göz sağlığı açısından da uygun olan, kolay kırışıp yıpranmayan ikinci hamur kâğıttır. Yazıların ve resimlerin gölgeleri bazı yerlerde arka sayfaya düşse de bu durum kitabın okunabilirliğini olumsuz etkilememiştir.

Kapak-Cilt

Resim 1. (Küçük Kara Balık, Ön Kapak)

Ön kapakta kitabın kahramanı olan Küçük Kara Balık ve arkadaşlarının resmi bulunmaktadır. Bu Küçük Kara Balık'ın yaşadığı dereden ayrılırken arkadaşlarıyla vedalaştığı ânı anlatan bir resimlemedir. Kitabın en üst kısmında yazarın adı, onun altında kitabın adı ve hemen altta ise çeviren kişinin adı yer almaktadır. Kitabın sağ alt köşesinde yayınevinin adı, sol alt köşesinde ise resimleyen kişinin adı bulunmaktadır. Sırt kısmında ise yazar ve kitabın adı bulunmaktadır. Sırt kısmında yer alan bilgiler sayesinde kitap, kitaplıkta kolayca bulunabilecek bir özellik göstermektedir.

Resim 2. (Küçük Kara Balık, Arka Kapak)

Kitabın arka kapağının en üst kısmında Küçük Kara Balık ve denizde karşılaştığı küçük balıkların resmi bulunmaktadır. Yine arka kapakta kitabın başından bir alıntı yapılmış ve kısaca arka kapağa yazılmıştır.

Kitabın ön kapağı ile arka kapağı renk olarak birbiriyle uyumlu olacak şekilde tasarlanmış ve kapaklarda beyaz, mavi renkler kullanılmıştır. Kapaktaki resimler kitabın içeriğini yansıtabilecek şekilde ve çocukta merak uyandıracak, çocuğun ilgisini çekecek nitelikte tasarlanmıştır. Arka kapaktaki yazı ile çocukta kitabın içeriğine ilişkin bir sezdirici ön bildirim sunulmuştur.

Sayfa Düzeni

Küçük Kara Balık adlı yapıtta harf, kelime, satır arası, alt-üst ve kenar boşlukları ile görsel bir bütünlük sağlanmıştır. Resim metin uyumu iyi kurgulanmıştır. Kitaptaki resimler kahramanlara göre yapılmıştır. Çocukların rahat okuyabilmesi için satır aralığı boşluğuna dikkat edilmiştir. Yazı karakteri olarak Times New Roman ve 12 puntoluk bir büyüklük kullanılmıştır.

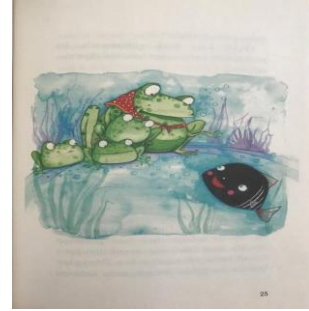
Harf

Harf seçimi kitabın okunabilirliği açısından önemlidir. Çocukların gözünü yormayacak büyüklükte olması, satır aralarında uygun boşlukların bırakılması kitabın rahat okunmasını sağlamaktadır. Bu kitap da harf boyutu ve karakteri açısından 9-14 yaş arası (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) için uygun özellikler taşımaktadır.

Resim

Resim 3. (Küçük Kara Balık)

Resim 4. (Küçük Kara Balık)

Resim 5. (Küçük Kara Balık)

Resim 6. (Küçük Kara Balık)

Kitaptaki resimler Serap Deliorman tarafından çizilmiştir. Kitabın kapağında da içeriğinde de yer alan resimlerde çizer, birçok renkten faydalanmıştır. Resimler konuyu destekleyecek nitelikte açıklayıcı özellikler taşımaktadır. Kullanılan renkler ve içeriği yansıtan resimler açısından çocuk bakış açısının ve çocuk gerçekliğinin dikkate alındığını gösteren kitabın bu anlamda başarılı olduğu söylenebilir.

Çocuk kitaplarında yazar ve çizerin uyumu kitabın niteliğini etkilemektedir. Kapak resimleri ve içerikte yer alan resimlere bakıldığında kitapta bu uyumun olduğu görülmektedir. Çizerin, kitabın konusuna hâkim olduğu izlenimi verilmiştir.

Küçük Kara Balık çocuk kitabının iç yapı (konu, izlek/tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) özelliklerine yönelik bulgular

Konu

Kitap toplamda 60 sayfadan oluşmakta ve yaşlı bir balığın torunlarına anlattığı bir öykü ile başlamaktadır. Kitapta yaşadığı dereden sıkılan ve her gün aynı şeyleri yapmaktan bıkmış, ilerde büyükleri gibi yaşadığı derede sıkışıp kalmış olmaktan korkan ve burada yaşamak istemeyen küçük bir balığın dünyayı tanımak istemesi ve denizleri düşlemesini anlatmaktadır. Bu nedenle yaşadığı yerden ayrılan küçük balık yolculuğu boyunca yengeçler, kertenkeleler, geyikler, pelikanlar ve kılıçbalıklarıyla karşılaşmış ve her birinden bir şey öğrenmiştir. Küçük Kara Balık yolculuk boyunca kararlı, mücadeleci ve akılcı davranışlarıyla dikkat çekmiş ve denize açılmayı başarmıştır.

Kitabın konusunun 9-14 yaş grubu için uygun olduğu söylenebilir. Kitapta hayatı tanımaya ve öğrenmeye merak salmış bir balığın öyküsü anlatılmaktadır. Çocuklar da bu bağlamda hayatı buldukları yerden ibaret görmemeyi düşünerek çevresini ve yaşamı tanımaya odaklanabilmektedir. Kitapta aşırı duygusallık ve rastlantısallık bulunmamaktadır. Kitabın sonunda Küçük Kara Balık'ın bir kılıçbalığının midesinde kalması ve çıkıp çıkmadığının yazılmaması merak ögesini zirvede tutmuş, kitabın sonu okuyucuya bırakılmıştır. Küçük Kara Balık'a ne olduğunun yazılmaması çocuklarda aşırı bir merak uyandırabilir. Ancak kitapta vurgulanmak istenen küçük balığın sonu değil süreçte neler yaptığı, kararlılığı, mücadeleci ruhu olduğundan kitabın sonu çocuklar tarafından tahmin edilebilecek niteliktedir. Konu kurgulanırken birçok çatışmadan yararlanılmıştır. Çatışmalar kurgulanırken çocuğun doğasına uygun yapılandırılmıştır. Çatışmalar başkışinin annesi ve çevresi ile yaşadığı anlaşmazlıklar üzerinden yapılandırılmış ve merak ögesi canlı tutulmuştur. Yapıttaki çatışmalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a) Kişi-kişi çatışması: Kitapta kişi-kişi çatışmasına verilecek en belirgin örnek Küçük Kara Balık'ın annesiyle yaşadığı çatışmadır. Bu çatışma, balığın yaşadığı yerden ayrılmak istediğini annesine söylediği bölümde açıkça görülmektedir. Ayrıca başkışinin yaşlı kurbağa ile yaptığı konuşma, tombul yengeç ile yaptığı konuşma ve pelikanın torbasında beraber bulunduğu küçük balıklar ile yaptığı konuşmada da kişi-kişi çatışmasına yer verilmiştir:

- “Anneciğim, burada daha fazla kalamam ben, gitmeliyim!” demiş. “Gitmek istediğine emin misin?” diye sormuş annesi.

“Evet. Bu derenin ucunun nereye çıktığını görmek istiyorum. Bak anneciğim ta bir aydır bu derenin ucunun nerede olduğunu düşünüp duruyorum. Bunu bir türlü aklımdan çıkaramıyorum. Başka yerlerde neler olup bittiğini öğrenmek istiyorum.”

“Böyle amaçsızca yüzmekten bıktım usandım. Başka yerlerde neler olduğunu öğrenmek istiyorum...” (s. 11-14)

- “Seni baş belası” demiş Küçük Kara Balık'a yaşlı kurbağa. “Benim yavrularımın kafasına ne saçmalıklar sokuyorsun? Seni gösterişçi zıpçıktı seni!”

“Yüz yaşına bile gelsen yine de zavallı, budala, yaşlı bir kurbağadan başka bir şey olmayacaksın sen!” (s. 26-27)

- Küçük Kara Balık kendini tutamayıp patlatmış kahkahayı.

“Zavallı, sen daha doğru düzgün yürümesini bile bilmiyorsun! Dünyayı kimin elinde tuttuğunu nerden bileceksin?” demiş. (s. 29).

- Küçük Kara Balık ise onlarla alay ederek gülmüş ve

“Sizi gidi korkaklar. Beni nasıl öldüreceksiniz? O kadar güçlü değilsiniz ki! Hem buradan kaçabileceğinizi filan da sanmayın.” (s. 47).

b) Kişi-toplum çatışması: Kitapta balığın evden ayrılmak istemesini söylemesi ve komşular tarafından ayıplanıp tepki görmesi kişi-toplum çatışmasının en belirgin örneğidir.

- Küçük Kara Balık'ın söylediği şeyler onları çok kızdırmış. Yaşlıca balıklardan biri “Bu söylediklerini hoş göreceğimizi sanma.” demiş.

Bir başkası da “Bunun aklını başına getirmek gerek!” demiş. “Derenin bu bölümünde yaşadığım için utaniyorum.” demiş bir diğer balık. (s. 17-18).

c) Kişi-doğa çatışması: Başkışinin dereden göle geldiği bölüm kişi-doğa çatışmasına örnek verilebilir.

- Çağlayanın dibinde kendine geldiğinde bir gölde olduğunu anlamış. Hiç de alışık olmadığı yer önce onu dehşete düşürmüş ama çok geçmeden yüzmeye, yabancı olduğu bu yeri incelemeye başlamış. Daha önce hiç bu kadar çok suyu bir arada görmemiş.(s. 22).

Tema / izlek

Kitapta küçük bir balığın dünyayı merak etmesi üzerine yaşadığı yeri terk etmesi anlatılmaktadır. Bu bağlamda asıl verilmek istenen mesaj kararlılık, mücadeleci ruh, liderlik ve özgürlüktür. Yaşadığı yerden ayrılarak yolda karşılaştığı zorlukları akılcılıkla çözmesi, tüm zorluklara rağmen kararlı bir şekilde yoluna devam etmesi ve sonunda özgür bir şekilde denize açılmasıyla temalar

örtük bir şekilde işlenmiştir. Kitabın, çocukları akıl yürütme, bilme-öğrenme isteği, merak, mücadeleci ruh gibi konularda etkileyebileceği söylenebilir.

Plan

Kitapta sayfa düzeni, resimler, harfler, harflerin boyutları belli bir düzen içinde verilmiş ve kitabın okunabilirliği açısından çocuk okurlara rahatlık sağlamıştır.

Karakterler

Kitapta olaylar tek bir kahraman üzerinden anlatılmıştır. Bu nedenle kitabın başkışisi Küçük Kara Balık'tır. Kitapta birçok yan kişi vardır: Küçük Kara Balık'ın annesi, komşu balık, yaşlı kurbağa ve çocukları, tombul yengeç, kertenkele, geyik, Aydede, pelikan, balıkçıl ve minik balıklardır.

Küçük Kara Balık: Kitabın başkışisidir. Yaşadığı yerde, sürekli aynı şeyleri yapmaktan sıkılan, büyükleri gibi yaşamının sonuna geldiğinde hiçbir şey yapmamış olarak kendini bulmaktan korkan ve dünyayı tanıma isteğiyle dolup taşan küçük bir balıktır. Kararlı, mücadeleci, meraklı, öğrenme isteği duyan, özgürlüğüne düşkün bir balık olan Küçük Kara Balık bu anlamda çocuk okurlara örnek teşkil edebilmektedir. Küçük Kara Balık birçok yönden okuyucuya tanıtıldığı için açık; yol boyunca yeni şeyler öğrenip değiştiği için devingen karakter özelliği göstermektedir.

Küçük Kara Balık'ın Annesi: Yavrusunun gitme isteğine karşı endişe duyan ve onu ciddiye almayıp hayal peşinde koştuğu için kızan bir yapıya sahiptir. Anne balık sadece bu yönden tanıtıldığı için kapalı karakter özelliği göstermektedir.

Komşu Balık: Küçük Kara Balık'ın dünyayı tanıma ve bilme isteğini küçümseyen saçma sapan hayaller peşinde koştuğunu düşünen bir balıktır. Sadece bu yönüyle kitapta yer aldığından kapalı karakter özelliği taşımaktadır.

Yaşlı Kurbağa: Küçük Kara Balık'ın küçük kurbağaların aklını karıştırdığını düşünen ve bundan rahatsız olan bir karakter olarak kitapta yer almıştır. Kapalı karakter özelliği taşımaktadır.

Yengeç: Küçük Kara Balık'ı kandırarak yemeyi planlayan yalancı bir karakter özelliği göstermektedir. Sadece bu yönüyle bildiğimiz için kapalı karakter özelliği göstermektedir.

Kertenkele: Küçük Kara Balık'ın yolculuk esnasında tanıştığı kertenkele ona yol gösteren, tehlikelere karşı uyarıcı ve tehlikeler karşısında ne yapması gerektiğini söyleyen iyiliksever, yardım etmeyi seven kapalı bir karakterdir.

Geyik, Aydede; Balıkçıl ve Pelikan: Kitapta tek bir yönle ele alındıklarından bu karakterler de kapalı karakter özelliği göstermektedirler.

Dil ve Anlatım

Kitapta açık, anlaşılır ve duru bir anlatım kullanılmıştır. Cümleler kısa ve nettir. Anlatılmak istenen dolaylı, ağır, anlaşılmasız ifadeler kullanılmadan ifade edilmiştir. Kitapta bilinmeyen ve eskimiş kelimeler kullanılmamıştır. Noktalama ve yazım kurallarına dikkat edilmiştir. Metindeki dil ve anlatım özellikleri çocuk okurun okuma isteğini artıracak özellikler göstermektedir.

Ayrıca çocuk okurun söz varlığını zenginleştirecek kelime ve kelime grupları, deyimler, ikilemeler ve pekiştirmeler ile kişileştirme söz sanatı da sıklıkla kullanılmıştır. Kitapta kullanılan deyimler:

Düşünüp durmak (s.11), sağa sola koşmak (s.10), kafaya sokmak (s.12), sızlanıp durmak (s.12), saçma sapan konuşmak (s. 16), ortadan kaldırmak (s.17), aklını başına getirmek (s. 18), sarpa sarmak (s. 18), peşine takılmak (s. 20), dil dökmek (s.21), dehşete düşmek (s.22), burnunu sokmak (s. 34), birbirine düşmek (s.46), aklını kaçırmak (s.47), canını kurtarmak (s.47), kendine gelmek (s. 56).

Kitapta kullanılan ikileme; kibirli kibirli (s.23).

Kitapta kullanılan pekiştirme; yaşlı mı yaşlı (s.9), akar da akar (s.12), yüzmüş de yüzmüş (s.51). Kitabın tamamında kişileştirme söz sanatını kullanılmış, tüm karakterler kişileştirilmiştir.

Çevre

Kitapta olaylar Küçük Kara Balık'ın yaşadığı küçük bir dereye başlamıştır. Denize açılmak isteyen küçük balığın yolculuk boyunca uğradığı yerlerden de bahsedilmiş ve en son denize açılmasıyla son bulmuştur. Kitapta çevrenin özellikleri ayrıntılı bir şekilde verilmemiştir. Kitapta çevre gerçekçilikten uzak kurgulanmıştır. Eserin kahramanlarının hayvanlardan seçilmiş olması bu sonucu doğurmuştur. Ancak kitap, çocuk okurun kendi yaşantısına ve yaşadığı çevreye kolaylıkla uyarlayabileceği bir çevre sunmuştur.

Küçük Kara Balık çocuk kitabının eğitsel iletilerine yönelik bulgular

Küçük Kara Balık'ta kararlılık, anlamlı bir hayat sürme isteği, merak, öğrenme isteği, cesur olmak, liderlik gibi birçok ileti yer almaktadır. Bu iletiler yapıtta sezdirilerek sunulmuştur. İletiler ile çocuk okurun düşünmesine olanak sağlanmıştır. Kitapta yer alan iletilere örnekler aşağıda gösterilmektedir:

Küçük Kara Balık'ın tüm karşı duruşlara ve zorluklara rağmen yaşadığı yerden ayrılması konusundaki kararlılığı kitapta şu şekilde verilmiştir:

Küçük balıklardan biri: - Pelikanın yolumuzu tuttuğunu biliyor musun? Kara Balık: - Evet, biliyorum.

Bir başkası: - Pelikanın ne kadar büyük torbası olduğunu da biliyor musun peki? Kara Balık: - Bunu da biliyorum.

Küçük balık: - Yine de gitmek istiyorsun, öyle mi?

Kara Balık: - Evet, ne olursa olsun, gideceğim.” (s. 38).

Kitapta yer alan cesur olmak iletisine örnek olarak aşağıdaki ifaedeler verilebilir;

“Birkaç küçük balık Kara Balık’la birlikte gitmeyi düşündülerse de büyük balıklardan korktukları için çıtları çıkmadı. Birkaçı da “Pelikan olmasa, seninle gelirdik ama pelikanın torbasından korkuyoruz” dediler. Siz çok düşünüyorsunuz. Hep düşünmek, hep düşünmek gerekmez. Yola çıkınca korkunuz mutlaka geçer.”(s.39)

“Ay: - Dünya çok büyük. Her tarafı dolaşamazsın. Balık: - Olsun; gidebildiğim kadar gideceğim.”(s.41). Kitapta anlamlı bir hayat yaşama isteği iletisine yönelik;

“Balıkların çoğu yaşlandıkları zaman ömürlerini boşu boşuna geçirdiklerinden yakınır. Sürekli sızlanır, lanet okur, her şeyden şikâyet ederler. Ben bilmek istiyorum, gerçekten de yaşamak dediğimiz şey şu bir avuç yerde yaşlanıncaya kadar dolaşıp durmaktan mı ibaret yoksa dünyada başka şekilde yaşamak da mümkün mü?” (s.14) ifadesi yer almaktadır.

Kitapta öğrenme isteği ve merak iletisine yönelik;

“Bu derenin ucunun nereye çıktığını gidip görmek istiyorum.” ve “ Sayın kertenkele siz akıllı bir yaratığa benziyorsunuz, ben de size bir şey sormak istiyorum?” (s.30).

Liderlik iletisine yönelik kitapta;

“Ona inanmayın. Bu iğrenç kuşun istediği tek şey bizi birbirimize düşürmek. Dinleyin bir planım var.” ifadesi yer almıştır.

Kitapta Küçük Kara Balık’ın kendisini koruması için kertenkele tarafından ona verilen bir bıçak vardır. Kara Balık pelikanın torbasına düştüğünde bunu kullanarak oradan kurtulmuştur. 9-14 yaş grubu çocukları için ‘bıçak’ objesinin bir savunma aracı olarak gösterilmesi ve özdeşim kurabileceği başkişi tarafından bunun rahatlıkla kullanılması kitabın bu anlamda olumsuz eleştirilmesine neden olmaktadır.

Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabının dış yapı (boyut, kâğıt, sayfa düzeni, yazı boyutu, resimler, kapak) özelliklerine yönelik bulgular

Boyut

Kitap 12,5x19,5 cm boyutundadır. Çocuklar için kolay taşınabilir, kalınlık ve hacim bakımından çocuklarda kitaba karşı olumlu tutum geliştirebilecek özelliktedir. Bu nedenle ilköğretim ikinci kademe (5, 6, 7, ve 8. sınıflar) 9 - 14 yaş arası öğrencilerin kendi kitaplıklarını oluşturma anlayışına uygun özellikler taşımaktadır.

Kâğıt

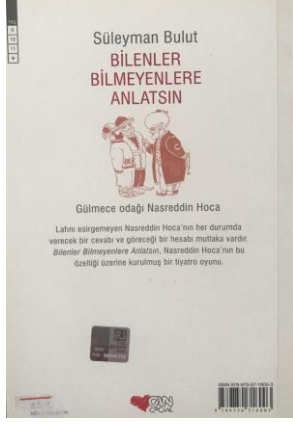
Kitapta sarı, mat kâğıt kullanılmıştır. Çocuk okurların gözünü yormayacak nitelikte olan bu kâğıtta yazılar ve resimlerin gölgesi yer yer arka sayfaya yansısı da bu kitabın okunabilirliğini etkilememiştir.

Kapak

Resim 7. (Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın, Ön Kapak)

Kitabın ön kapağında Nasreddin Hoca’nın eşeğine ters bindiği bir resim yer almaktadır. Resimleme yapılırken etnik desenlerden ve çeşitli renklerden yararlanılmıştır. Kitabın en üstünde yazarın adı ve hemen altında kitabın ismi yer almaktadır. Kitabın sağ üst köşesinde kitabın tür bilgisine yer verilmiştir. Kapak resminin altında resimleyen kişinin adı yer almakta ve en altta da yayınevi bilgisi verilmektedir. Kapak resminin sağında kitabın baskı bilgisi bulunmaktadır. Baskı sayısı kitabın okunurluğu ile ilgili bilgi vermektedir. Ön kapak kitabın içeriği hakkında bir ön bilgi sezdirecek nitelikte tasarlanmıştır.

Resim 8. (Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın, Arka Kapak)

Kitabın arka kapağında Nasreddin Hoca'nın iki kişi ile sohbet etmesi resimlendirilmiştir. Arka kapağın en üstünde yazarın adı hemen altında kitabın adı bulunmaktadır. Resmin altında ise kitapla ilgili kısa bir açıklama ve onun altında da yayınevi bilgileri yer almaktadır. Arka kapağa bakıldığında çocuk okurun ilgisini çekecek bir resimleme olmadığı görülmektedir. Kitabın içeriğine dair ipucu verse de genel anlamda çocuk okurda ilgi uyandıracak canlılıkta olmadığı söylenebilir. Ön kapak ile arka kapakta tonlama açısından bir uyum görülmemektedir.

Sayfa Düzeni

Kitabın içeriğinde resim bulunmamaktadır. Kitap bir tiyatro oyunu olduğundan metin diyaloglar şeklinde verilmiş ve gerekli kenar boşlukları, satır aralıkları bırakılarak çocuk okur için okunabilirlik artırılmaya çalışılmıştır. Kahramanların isimleri diyalog başlarında koyu renkle yazılarak okuma kolaylığı sağlanmıştır.

Harf

Kullanılan harfler tek tip karakter ile oluşturulmuştur. Kitapta 12 puntoluk kullanılan harf boyutu ve karakteri okurun kitabı rahat okumasına olanak sağlamaktadır. Satır aralığının uygun boşlukta olması da okunabilirlik özelliğini arttırmaktadır.

Resim

Kitapta resim ya da sahneleri betimleyecek ifadeler yer verilmemiştir. Bu durum kitabın ilgi çekiciliğini azaltmakta ve görselliği çocuk okurun hayal gücüne bırakmaktadır. Çocuk okurların resimli kitapları okumaktan zevk aldıkları bilinmektedir. Kitapta resmin yer almaması çocuk okurun estetik değer kazanmasına katkı sağlayacak unsurların bulunmadığını göstermektedir.

Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabının iç yapı (konu, izlek/tema, plân, iletiler, karakterler, dil ve anlatım özellikleri) özelliklerine yönelik bulgular

Konu

Kitabın içeriği Nasreddin Hoca'nın fıkralarından oluşturulmuştur. Fıkra türü, güldürücü ve düşündürücü özelliği bakımından çocuk okurların ilgisini çekmektedir. Kitap iki perde, yedi sahneden oluşmaktadır. Nasreddin Hoca'nın fıkralarını oyunlaştırılmış şekilde sunulması da çocuk okurların ilgisini çekmekte ve okumaya karşı istek uyandırmaktadır. Ayrıca oyunların sahnelenmesine olanak sağlanması çocukların kitaba karşı olumlu bir tutum geliştirmelerini ve heyecanlanmalarını sağlayabilmektedir. Kitapta fıkralar birbirine bağlanarak anlatıldığından kitap, akıcı bir özellik göstermektedir. Kitapta aşırı duygusallık, abartılmış merak öğeleri yoktur. Bazı fıkraların rastlantısal sonla bitmesi fıkranın güldürü öğesini desteklemek adına yapıldığından konuyu zayıflatan bir öğe olarak görülmemektedir. Fıkraların konuları farklı olmasına rağmen önceki fıkra ile bağlantı kurulduğundan bir akıcılık söz konusudur. Ancak her fıkrada konu farklı çatışmalarla oluşturulmuştur.

a) Kişi-kişi çatışması: Kitap boyunca Hoca'nın sürekli karısı ile çatıştığı görülmektedir. Kişi-kişi çatışmasının en belirgin şekilde görüldüğü bu diyaloglar aşağıda verilmiştir:

“Nasreddin Hoca: (Kendi kendine mırıldanır.) Bu kadınla başa çıkılmaz valla...” (s.22) “Gülhatun: (Eliyle başına vurur.) Allah'ım nedir bu adamdan çektiğim?” (s.24).

“Nasreddin Hoca: (Durur, düşünür.) Yaaa, sen bana laf çarpıyorsun yani.

“Gülhatun: Niye laf çarpayım? Sen ne yemek yaptın dedin, ben de eldeki malzemelerle ne yaptığımı söyledim (s.27).

b) Kişi-toplum çatışması: Kitapta komşular ve akrabalarla olan sahneler kişi-toplum çatışmasının örneğini oluşturmaktadır.

Bunlar;

“Gülhatun'un çıktığından emin olduktan sonra iki kadın onu çekiştirmeye başlar. Hala: Amaan, nedir bu evin hâli böyle? Bizim kız da pek pasaklı.

Teyze: Bir Hoca'nın hakkından gelemiyor.

Hala: Sadece Hoca'nın mı? Evin hakkından da gelemiyor.

...” (s.45).

“2.komşu: Hiç önlem almamışsın Hocam, hiç!

3.komşu: Suçun büyüğü sende Hocam!

3. Komşu: Olmaz ki Hocam, bir gözün açık uyuyacaksın bu devirde.

Nasreddin Hoca: Yahu komşular susun. İnsaf edin yahu! Hadi suçun büyüğü bende. Hırsızın hiç mi suçu yok?” (s.35)

Tema / izlek

Metin Nasreddin Hoca'nın fıkralarında oluşmaktadır. Her bir fıkra ayrı bir tema üzerine odaklanmıştır. Fıkralarda genellikle toplumsal ve ahlakî çöküntüler komşuluk ve akrabalık gibi kavramlar etrafında eleştirilmiştir. Fıkralarda geçen olaylar çocuk okurun anlama ve anlamlandırma düzeyine uygundur. Konu ile izlek arasında bir uyum vardır.

Plan

Kitapta sayfa düzeni, resimler, harfler, harflerin boyutları belli bir düzen içinde verilmiş ve kitabın okunabilirliği açısından çocuk okurlara rahatlık sağlamıştır

Karakterler

Kitabın ilk sayfasında karakterler şöyle sıralanmıştır:

Nasreddin Hoca Gülhatun: Hoca'nın Eşi.

Özlem: Hoca ve Gülhatun'un Kızı. Akşehirli Gençler: (1, 2, 3, 4)

Komşular: (1, 2, 3)

Hala: Gülhatun'un Halası.

Teyze: Gülhatun'un Teyzesi.” (S.7)

Bir de Hoca'nın eşiği Karakaçan vardır.

Nasreddin Hoca: Kitabın başkişisidir. Hoca fıkralarda birçok yönüyle tanıtıldığı ve durumlara göre sürekli bir değişim içinde olduğundan açık ve devingen bir karakterdir.

Gülhatun da birden fazla yönüyle kitapta yer aldığından açık karakter olarak yer almaktadır.

Özlem: Kitapta tek yönlü tanıtıldığından kapalı ve durağan bir karakterdir.

Komşular ve Gençler: Kitapta, tek yönlü tanıtıldığından kapalı karakterler olarak yer almaktadırlar.

Hala ve Teyze: Sadece dedikoducu özellikleri ile kitapta yer almaları bakımından geliştirilmemiş kapalı karakter özelliği göstermektedirler.

Karakaçan: Hoca'nın eşiği olan Karakaçan bazı diyaloglarda Hoca'nın sözünü keserek kitapta var olmuştur. O da geliştirilmemiş, kapalı bir karakter özelliği taşımaktadır.

Dil ve Anlatım

Oyunlarda sade, açık, anlaşılır ve duru bir anlatım tercih edilmiştir. Mizahî bir anlatım kullanılması çocuk okurların kitaba ilgi duymasını artırmaktadır. Anlatımda söz varlığını destekleyecek, anlatımı zenginleştirip güçlendirecek deyimler, atasözleri, ikilemeler kullanılmıştır. Bu anlamda kitabın, çocuk okurların söz dağarcığını geliştirici nitelikte olduğu söylenebilir.

Kitapta anlam zenginliği oluşturmak amacıyla kullanılan deyimler şunlardır; bahse tutuşmak (s.22), başa çıkmak (s.22), burnundan getirmek (s.45), canı çekmek (s.34), elinde kalmak (s.31), gözü tutmak (s.45), hakkından gelmek (s.45), karar vermek (s.21), laf çarpmak (s.27), nefes tüketmek (s.42), ses vermek (s.41), sevaba girmek (s.61), sevap kazanmak (s.21), sopa yemek (s.34), tamtakır kuru bakır (s.27), uykusu ağır olmak (s.35), uykuya dalmak (s.35).

Kitapta anlatımı güçlendirmek için kullanılan atasözleri de mevcuttur. Bunlar; “Hamama giren terler.”, “Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez.”, “Yuvayı yapan dişi kuştur.”, “Yorgan gitti, kavga bitti.” atasözleridir.

Anlatım zenginliği sağlayan diğer bir unsur ikilemelerdir. Kitapta aşağıdaki ikilemelere de yer verilmiştir:

“Bir güzel sürüp çayır çimen ve diken ekecek.” (s.26)

“Neydi o, su buharında pişmiş takır tukur bir şeydi...” (s.28)

“Bırak Hoca bu Hindistan mindistan laflarını...” (s.30)

“Eti de bir lezzetli, bir lezzetli ki” (s.32)

“Pencereyi sıkı sıkı kapatmadım,” (s.35)

“Hiç gürültü patırtı çıkarmadan o kadar şeyi yüklen git,” (s.35)

“Yemek pişti pişecek zaten, sıcak sıcak iki lokma alırsınız.” (s.44)

“On beş akçelik palayı haydi haydi alıp götürür.” (s.53)

Kitapta çocuklarda soyut düşünmeyi sağlayacak, çocuk okurda edebi zevk ve estetik oluşturacak benzetmelerden de faydalanılmıştır. Bunlar;

“Gözler çıra gibi parlıyor,” (s.13)

“Adam hindiyi alır almaz başladı mı şiir gibi konuşmaya,” (s.31)

“Mis gibi de koktu.” (s.44) cümlelerinde kendini göstermektedir.

Kitap dil ve anlatım yönünden 9-14 yaş grubu çocuk okurların söz varlığını geliştirecek ve onlara Türk dilinin güzelliklerini ve doğru kullanım alanlarını sunacak niteliktedir.

Çevre

Kitapta yer alan fıkralar genellikle Hoca'nın evinde, pazar yerinde, bahçede ve mahallede geçmektedir. Bu anlamda bakıldığında kitapta yer alan fiziksel ve sosyal çevreler çocuk okurun gerçek hayatta karşılaşacağı özellikler taşımaktadır.

Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın çocuk kitabının eğitsel iletilerine yönelik bulgular

Konu Nasreddin Hoca'nın fıkraları olunca gülerken düşünmek de gerekmektedir. Her bir fıkrada farklı bir mesaj verilen bu kitapta genel anlamda dedikoduculuk, başkalarının hayatına duyulan gereksiz merak, sahtekârlık, hırsızlık, yalancılık, çıkarıcılık gibi kavramlar güldürücü öğeler eşliğinde eleştirilmiştir.

Kitapta başkalarının hayatına duyulan gereksiz merak;

Akşehirli: Hoca biraz önce buradan ne geçti biliyor musun? Nasreddin Hoca: Nerden bileyim ne geçti, ben müneccim miyim?

Akşehirli: Bir tepsi baklava geçti...Altın sarısı renginde...Nar gibi kızarmış...Fıstıklı!

Nasreddin Hoca: Bana ne?

Akşehirli: Bana ne olur mu Hocam? Tepsiyi taşıyan nereye girdi biliyor musun?

Nasreddin Hoca: Nereye girdi?

Akşehirli: Sizin eve!

Nasreddin Hoca: Öyleyse sana ne? (s.12)

Kitapta sahtekarlık da mizahi öğeler ile eleştirilmiştir:

“Nasreddin Hoca: Eee, bütün maharet o beş akçeyi bulmaktaydı zaten. Şöyle buldum onu da...Yakında bir kasap vardı. Ona gittim, dedim kıyma kaç? Dedi dokuz akçe. Dedim tart bir kilo. Tarttı. Dedim ciğer kaç? Dedi iki akçe. Dedim ver iki kilo. Verdi. Dedim, kıyma kalsın, hadi bana eyvallah.

Gülhatun: Eee, parasını vermedin.

Nasreddin Hoca: Kasap da öyle dedi.”

Kitapta çıkar ilişkisine dayanan komşuluk da eleştirilmiştir:

“Nasreddin Hoca: Bırak dövünmeyi hatun, kazan gelecek yerden tencere esirgenmez.”

Kitapta Gülhatun'un halası ve teyzesinin konuşmaları da dedikoduculuğun eleştirisini barındırmaktadır:

“Hala: Amaan nedir bu evin hâli böyle? Bizim kız da pek pasaklı. Teyze: Bir Hoca'nın hakkından gelemiyor.

...

Gülhatun: Ne konuşuyorsunuz öyle kendi aranızda? Hala: Seni övüyorduk kız.”

Kitapta yalan söylemenin kötü bir davranış biçimi olduğu da verilmek istenen mesajlar arasında yerini almıştır.

“Gülhatun pişirdiği ciğeri halası ve teyzesine yedirir.

Gülhatun: Sen geleceksin diye güzelce pişirdim ciğeri, tabaklara koyup, sofrayı kurdum. Tam o sırada kapı çaldı. Baktım bir komşu. Onunla bir ey konuşup geri döndüğümde tabaklar boştu. Kedi yemiş.”

Kitap, verdiği iletiler bakımından çocuk okurların toplumsal ve ahlakî değerlerini geliştirecek, iyi ile kötüyü ayırt etmesinde onu düşünmeye yönlendirecek ve tüm bunları yaparken onu güldürecek niteliğe sahiptir. Kitabın bu anlamda 9-14 yaş grubu okurları için uygun olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık adlı eseri ile Süleyman Bulut'un Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı, ilköğretim ikinci kademe (5,6,7,8. sınıflar) 9 - 14 yaş grubu için yazılan iki kitap, çocuk kitaplarının taşıması gereken dış yapı ve iç yapı özellikleri ile eğitsel iletiler bakımından incelenerek şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Her iki kitabın da boyutları benzerlik göstermekte ve 9-14 yaş grubu çocuklarının kitaplık oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Küçük Kara Balık adlı kitapta çocuk okurun göz sağlığı açısından uygun olan mat, birinci hamur kâğıt kullanılmıştır. Ancak Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabında ikinci hamur kâğıt kullanılmıştır. İncelenen kitapların kapak tasarımında karton kuşe kâğıt kullanılmıştır. Kapaklar uzun süre kullanılmaya dayanıklı değildir. Kitap kapaklarının arkasında kitabın içeriğiyle ilgili kısa bilgiler verilmiş ve bunlar çocuk okurun ilgisini çekecek şekilde sunulmuştur. İki kitapta da sayfa düzenine dikkat edildiği görülmüştür. Yazı karakteri olarak "Times New Roman" kullanılmış ve harf büyüklüğünde 12 punto tercih edilmiştir. Bu özellikler hitap ettiği yaş grubuna uygun bulunmuştur. Küçük Kara Balık adlı kitabın resimlemeleri oldukça renkli ve dikkat çekici özellikteyken Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı kitapta resim bulunmamaktadır. Bu da çocuk okurların estetik değer ve zevk kazanması konusunda kitabın bir eksikliği olarak düşünülebilir.

İki kitap da tercih ettiği konu bakımından çocuk gerçekliğine uygundur. Küçük Kara Balık kitabında kararlılık, özgürlük, öğrenme isteği, merak, liderlik gibi konular öne çıkarken; Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabında genellikle sahtekârlık, yalancılık, dedikodu gibi kavramlar eleştirilmiştir. Erkan ve Aykaç (2014) çalışmasında Küçük Kara Balık adlı eserin bu değerleri gözeterek hayatın gerçeklerini dolaylı yoldan okuyucuya aktarmayı seçtiğini ve dolaylı bir değerler eğitimi gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Küçük Kara Balık'ta kişi-kişi, kişi-toplum ve kişi doğa çatışmaları ile konu kurgulanmıştır. Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabında kişi-doğa çatışmasına yer verilmeden konu kurgulanmıştır. Her iki kitapta da konuyu zayıflatan aşırı duygusallık, rastlantısallık, abartılmış merak gibi öğeler bulunmamaktadır. Bu da kitapların inandırıcılığını artırmaktadır.

Kitaplar dil ve anlatım yönünden zengin özellikler göstermektedir. Özellikle Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabında çocuk okurun söz varlığını geliştirecek birçok deyim, atasözü ve ikilemelere yer verilmiştir. İki kitap da anlatım bakımından sade, anlaşılır, açık ve duru bir anlatım tercih etmiştir. Yapıtlarda üçüncü kişi ağzıyla anlatım yapılmıştır. Cümleler Türkçenin söz dizimine uygun olarak kullanılmıştır. Küçük Kara Balık kitabında düşünceler çocuk okura doğrudan aktarılmak yerine örtük ifadelerle verilmiştir. Bu özelliği ile Akçay ve Baş (2015) Küçük Kara Balık kitabının dilsel özellikler bakımından nitelikli bir çocuk kitabı olduğunu belirtmişlerdir.

Kitapta oluşturulan karakterler başkişi ve yan kişiler bakımından zenginlik göstermektedir. Ancak bu çocuk okurların kafasını karıştıracak boyutta değildir. Kitapların başkişileri açık, devingen karakterler olarak kitapta yer alırken yan kişiler kapalı ve durağan karakterler olarak yer almaktadır. Özellikle Küçük Kara Balık, çocuk okurların özdeşim kuracağı nitelikte bir başkişidir.

Kitaplarda çevre, kahramanların yaşam alanını oluşturan bir öge olarak yer almıştır. Kahramanlar da birbirine yakın çevrelerden seçilmiştir.

İki kitapta da verilen iletiler kitabın içine sindirilerek verilmiş ve çocuk okurun düşünmesini sağlayacak nitelikte sunulmuştur. Kitaplar da öğüt verici ve öğretici bir yaklaşımdan uzak durularak çocuk okurun düşünmesi desteklenmiştir. Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabında ahlâkî değerlere aykırı davranışlar eleştirel bir yaklaşımla verilmiş ve bu davranışların sonuçları hakkında çocuk okur düşünmeye davet edilmiştir. Küçük Kara Balık kitabında ise çocuk okur araştırmaya, öğrenmeye teşvik edilmiştir.

Sonuç olarak Küçük Kara Balık ve Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın yapıtlarının, çocuk kitaplarının taşıması gereken iç yapı ve dış yapı özellikleri ile eğitsel iletiler yönünden nitelikli yapıtlar olduğu sonucuna varılmıştır. Tekin (2017) Süleyman Bulut'un çocuk kitaplarını eğitsel iletiler bakımından incelediği yüksek lisans tezinde Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın adlı kitabın çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygunluk taşıdığı, anne-babalar, öğretmenler tarafından çocuklara okutulabileceği ve ders kitaplarında metin olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşmıştır. Bu yapıtlar çocuk okurda okuma edinimi sağlayacak, çocuk okurun düş kurmasını destekleyecek, dil dünyasına katkı sağlayacak yapıtlardır.

ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın kitabı, çocuk gerçekliğini de göz önünde bulundurarak resimlemede çocuğun düş gücüne ve estetik yönüne katkı sağlayacak düzenlemeleri daha da geliştirebilir.
- Çocuk okurları kitapla tanıştıracak ve onlara kitap tavsiyesinde bulunacak konumda olan kişilere bu iki kitap iç yapı, dış yapı özellikleri ve eğitsel iletiler bakımından tavsiye edilebilir.
- Çocuk edebiyatında birçok yapıt bulunmaktadır. Bunların iç yapısal, dış yapısal özellikleri ve eğitsel iletileri bakımından bilimsel veriler ışığında incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmadan yola çıkarak çocuk edebiyatının diğer yapıtları için de bilimsel inceleme yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, M. (2014). *Muzaffer İzgü'nün çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akçay, S. ve Baş, B. (2015). Samed Behrengi'nin hikâyelerindeki eğitsel iletiler üzerine bir araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 77-90.
- Anaz, Z. (2018). *Mavisel Yener'in çocuk edebiyatı yapıtlarının dil özellikleri, söz varlığı, anlatım teknikleri ve dış yapı özellikleri bakımından incelenmesi*. Doktora tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Canlı, S. ve Aslan, C. (2018). Çetin Öner'in "Gülibik" adlı çocuk romanının yapısal ve eğitsel ilkeler açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(2), 812-833.
- Ciravoğlu, Ö. (1999). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2006). *Ana dili çocuk edebiyatı*. Kayseri : Ufuk Kitabevi Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk edebiyatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilidüzgün, S., Sever, S., Neydim, N., Aslan, C., Güneş, Z.(Ed.) (2009). *İlköğretimde çocuk edebiyatı*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları(No: 1764), Açıköğretim Fakültesi Yayını (No:914).
- Düzenli, E. (2019). Hidayet Karakuş'un hikâyelerinin çocuk edebiyatının temel unsurları bakımından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bayburt.
- Erdoğan Horasan, A. (2015). *Zeynep Cemali'nin Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Erkan, G. ve Aykaç, M. (2014). Samet Behrengi'nin kitaplarıyla kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin öğrencilerin yazma becerisi ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 600-610.
- İbaçoğlu, T. (2019). *İlkokul Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının İç ve Dış Yapısal Özellikler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2012). Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler, Tacettin Şimşek (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı* El Kitabı içinde (s. 81-129). Ankara: Grafiker Yayınları
- Kıbrıs, İ. (2006). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Öztürk, Y. (2019). *Hüseyin Yurttaş'ın Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Bulunması Gereken Özellikler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Seven, S. ve N. Tozlu, M. Çeçen, M. Uludağ, Ş. Demirel (Ed.) (2010). *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. (1. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sever, S. (2007). Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?2. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, (Yayıma Hazırlayan: Sedat Sever). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 41-56.
- Sever, S. (2019). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Tudem Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tekin, Esra. (2017). *Süleyman Bulut'un çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.